

„Epoletii generației mele /
Cine ar îndrăzni să îi jignească?”

(Ana Blandiana)

O GENERAȚIE ORFELINĂ?

Despre generația șaizecistă, întâmpinată euforic, „se vorbește astăzi mai mult la trecut”, constata Mircea Martin, prefăcând o a doua ediție (nerevăzută, dar adăugită) a cărții sale din 1969 *Generație și creație* (Editura Timpul, Reșița, 2000), volum de ecou și care, peste ani, rămâne o *mărturie de epocă*. Într-adevăr, ce s-a întâmplat, „ce a mai rămas” din acea generație creatoare, recuperatoare, polarizând forțele tinere, înnoitoare, ocupând impetuos, printr-o erupție concertată a debuturilor, scena literară? Anunțând, prin vocea meteoricului Labiș, o nouă sensibilitate, polemică, negreșit, alungând negurile dogmatismului și probând – ca ipostaziere colectivă – o *identitate de formație*, hrănită de lecturi clandestine, „subterane”. Ca *generație orfelină*, așadar, privată de maestri, în epoca bibliotecilor sigilate și a cărților indexate, redescoperind cu entuziasm o tradiție până atunci refuzată, boicotată, având o salutară conștiință a solidarității, pompând sânge tânăr în arterele unei literaturi trecută prin filtrul proletcultismului.

Dar generația, ne reamintea tot Mircea Martin, este „un ritual de trecere” spre *solitudinea creației*. Supusă, inevitabil, igienei reevaluării, declasărilor etc. În literatură

contează soliștii (personalități ireductibile și, vai, deseori, incompatibile), nu coriștii. Cum circulă ideea că epoca în cauză a fost sterilă, lipsită de scriitori „adevărați” (apud Mircea Cărtărescu), oferind privitorului imaginea dezolantă, deprimantă a unui *deșert cultural*, încercăm a corecta astfel de opinii nedrepte, strigătoare la cer. De la distanța atâtor decenii, șaizeciștii – taxați ca „expirați” – merită acum „revizitați”; propunem un șir de profiluri (rezumative) și de judecăți sintetice asupra poeziei din „primul val”. Vom continua, sperăm, cu „al doilea val” liric și, inevitabil, cu prozatorii și criticii acestei superbe generații (răzlețită, fatalmente). Fiindcă orice generație moare tânără...

*

Fenomen repetitiv, cu viață scurtă, trezind îndreptățite suspiciuni, departe de a avea relevanță axiologică, necesar însă, conceptul de *generație*, vulnerabil, se știe, este larg folosit, inflaționar chiar; suprasolicitat, așadar. Dacă viața literară (convulsivă, „coralieră” etc.) evidențiază – judecând sociologic – prezența unor grupușcule literare în necurmată gâlceavă, de regulă, măcinându-și energiile și orgoliile într-o animată mișcare centrifugă, frenezia divizărilor, vasa-lizărilor sau excomunicărilor devine explicabilă.

Generația, reamintim, are acoperire biologică și mai puțin estetică, este mai degrabă o „asociere naturală” (cum ar fi spus Sainte-Beuve), încât termenul de *echipă*, ocupând, într-un anumit segment temporal, scena literară ni s-ar părea convenabil; el ar agrega pe toți cei ce conviețuiesc într-un același topos istoric și întrețin relații sincronice – considera și R. Escarpit. Vocația pentru viața literară (interesând psihosociologia, aptă de a explora climatul) nu poate trece înaintea literaturii. *Generația* rămâne, negreșit, un *concept tactic*, sacrificând axiologicul în favoarea sociologicului. Totuși, în pofida atâtor ambiguități în mănuierea conceptului, generațiile se perindă pe scena literaturii, iar criteriul generaționist (folosit de un Albert Thibaudet, Gaëtan Picon sau Pierre de Boisdeffre), apăsând pe cronologie ori tipologie este, negreșit, util. Socotim și noi, pe

urmele altora, că obiectul controversei nu poate fi existența generațiilor, ci absența caracterului operațional al conceptului. Or, sintezele critice au nevoie de coerență și forță ordonatoare.

Observăm apoi că, în burta încăpătoare a conceptului de generație sunt înghesuite – prin stăruința agresivă și productivismul tenace al veleitarilor – prea multe nume pentru ca mănuierea criteriului generaționist să nu invite la prudență; asta nu înseamnă, însă, refuzul termenului, mai ales că „problema generațiilor” nu este proprie culturii noastre, cum se mai insinuează. Respingem, însă, ideea unor generații „în roiuri” (aglomerând spațiul literaturii) și, în egală măsură, a generațiilor exclusiv de poeți (cazul cărților ce au comentat generația Labiș, restrânsă la o „echipă” lirică).

Deși o istorie literară divizată pe generații nu avem, termenul e intens folosit în discuțiile literaților și, negreșit, ajută intențiilor clasificatorii; ideea că, în cuprinsul literaturii noastre postbelice, generațiile literare au fost abundente n-a făcut decât să compromită noțiunea, înlăturând pe moment ipoteza productivă a unor valuri literare succesive în marele flux al literaturii române. O asemenea generație, apartenență, sub raport formativ, condițiilor vidului proletcultist și activată apoi de declanșatorul supracompensației (cum explică E. Papu, preluându-l pe Adler) este *generația Labiș*, fără o ideologie expusă manifest. Generația Labiș nu este doar orfelină, fără maeștri, dată fiind boicotarea tradiției în epoca formării ei, cu lecturi dirijate și efortul eroic al lecturilor „clandestine”, ci și litigioasă, declanșând aprinsele dispute ale celor ce-i refuză rolul de verigă și îi contestă agresiv valoarea.

O primă circumscriere a generației, tocmai în sensul nelimitării ei la o generație de poeți o încerca M. Ungheanu, deși cartea sa de interviuri (v. *Interviuri neconvenționale*, Ed. Cartea Românească, 1982) nu este, programatic, o carte de generație. Poposind asupra condițiilor ei formative, criticul convoca noțiuni fără de care nu putem înțelege mișcarea ideopolitică a vremii și care „își au locul lor într-o istorie a

literaturii de perspectivă mai largă”, adică – credem noi – de pe platformă sociologică. Sarcina scrierii unei asemenea *biografii de generație*, cu studii de înfățișare monografică, categoric dificilă, rămâne un deziderat deși cărți despre scriitorii importanți ce o ilustrează au apărut deja. Cerința cade în datoria criticii. Iar rescrierea e obligatorie, fiindcă, ne reamintea A. Schaff, istoria este un proces, nu un adevăr absolut. Deci și istoria unei literaturi se rescrie din perspectiva efectelor, așadar din cea a prezentului, cu ipoteze procurate de momentul pe care îl traversăm. Producând noi efecte, *evenimentele-cauze* își luminează semnificația prin *resemnificare*.

Un „cititor de literaturi”, precum G. Călinescu, recomandă, încă în 1939, necesitatea de „a citi cu orgoliu”, încrezător în înaintarea noastră culturală și aspirația firească de a veni cu o contribuție proprie, distinctă, literatura definindu-ne modul ireductibil de a fi. Asistăm la această permanentă și spectaculoasă dinamică a literaturii, suferind prefaceri și dislocări, fiecare epocă construindu-și – prin depășirea inerțiilor de percepție – imaginea „reală” a literaturii ei. Dreptul și datoria unei culturi, cea de a-și afirma valorile presupune întâi această competiție internă antrenând mecanismele de propulsie a valorilor. Se poate, însă, lesne sesiza existența unui fond ignorat de valori (fenomen recunoscut ca neaccidental, explicabil tocmai prin disfuncționalitățile mecanismelor culturale, a curențelor de informație într-o cultură autodecretată sincronică), neafectând literatura. Critica are datoria grabnică de a elimina asemenea pete albe de pe harta ei.

Orgoliul firesc al individualizării nu presupune precipitarea în cursa dură pentru eternizare, vânând loja clasicilor în viață. Intrarea „în istorie” ca scop nu e o aspirație secretă; forțarea ei prin mijloace nonliterare agită însă spiritele, deși importanța acestor ostilități ar părea marginală. Privind senin, prin cultură, lucrând în perspectiva istoriei, deasupra acestor înveninate războaie de preeminență, obsedanta scară de valori a momentului este expedită în derizoriu. Contează opera, cea gravidă de istorie. Or, literatura

– cu oricâte inegalități – este mișcare; ea nu poate fi altceva decât istoria ei.

Cultura socialistă n-a apărut, totuși, ca o generație spontană și, căutându-i rădăcinile în solul spiritual național, cei care cultivau cu osârdie delimitările de generație au jonglat și cu ideea hiatusului literar, formulată cândva de Al. Ivăsiuc. În tăiosul articol *Obsedantul deceniu*, Marin Preda (lansând, astfel, și sintagma ce a făcut carieră, intrând rapid în vocabularul curent al criticii) observa că hiatusul exprimă mai curând o *atitudine politică* față de literatura deceniului în cauză decât una literară. Ruptura s-a produs fiindcă, istoricește, nu se mai putea scrie ca în perioade imediat anterioare; o prelungire inertă, imposibilă de altfel, a literaturii interbelice era un flagrant anacronism și începuturile literaturii noi, revoluționare, neocolind degenerările dogmatice au suportat o severă *selectivitate ideologică*. Golul ce a precedat această ruptură era fals; acuzata secetă literară, posibilă prin eclipsa proletcultistă a fost și ea corectată în timp fără a excomunica literatura care satisfăcea prima exigență: cea de a fi literatură.

Nici un moment istoric nu poate afișa pretenția adevărului ultim, definitiv. Cultura absoarbe, elimină, redimensionează și obligă la înțelegerea dialecticii istoriei, a mișcărilor ample ale existenței sociale. Istoria și cultura comunică. Orice cultură „funcționează” în spațiul concret al unei societăți și recrează, prin seria reprezentărilor sale artistice, legăturile cu multiformitatea socialului la a cărui mișcare participă proteic.

Modificările „climatică” ale socialismului au fracturat, într-o primă etapă, legăturile cu literatura trecutului imediat, presupunând mecanic că literatura unei epoci pretins – superioară sub aspect socio-politic, propunând un nou ideal literar, este obligatoriu strălucită. Încât, cum observa Romul Munteanu, sensurile afirmației și ale negației capătă o funcție nouă. Istoria și ideologia primului deceniu socialist, atins de convulsii politice și degenerări dogmatice, reliefează complexitatea dialectică a unei epoci revoluționare.

Ca moment de fixare a unei noi concepții asupra artei, avatarurile epocii dogmatice prezintă deformările sociologice ale unei critici scolastice, cu judecăți inapelabile, în numele unui maniheism ce nu se încurca în nuanțe. Dogmatismul spiritului geometric nu adecva ideația umanistă la specificul literar, mortificând ideea de umanism într-un preconcept închis și anatimizând tot ceea ce nu corespundea calapodului. Pentru a respecta adevărul istoric, vom menționa, însă, că viziunea unilaterală nu se instituie imediat primilor ani postbelici și, oricum, trebuie privită în contextul adâncirii contradicțiilor din epocă. Apăsând pe justetea problematică a operei, se sacrifica analiza imaginii artistice, literatura nefiind examinată pe terenul specificității ei; de aici, confuzia axiologică și diminuarea forței de penetrare. Limpezirile ce au urmat, chiar cu refluxuri, s-au vădit ireversibile. De la etapa criticii apologetice, manevrând apreciativ doar criteriul pur ideologic, lansându-se în considerații negative absolutizante și sfârșind prin a impune o viziune simplistă asupra literaturii noastre, s-a trecut la criteriul axiologic. Chiar la cel dintâi Congres al scriitorilor (1956) *ideea continuității selective* și-a făcut loc, reabilitând tradiția în pofda unor virile ecouri proletcultiste.

De regulă, trecerea de la o epocă literară la alta, motivată în cazul de față prin convulsii socio-politice, suportă jocul pendulărilor. Realismul normativ, ghidând nașterea unei *literaturi de urgență*, a plătit tribut prin producțiunile acelor ani când înmugurea o nouă stare de spirit. Idealul „personajului pozitiv” alunga personajul abulic, lăsat pradă zbuciumărilor insolubile, noua literatură desolidarizându-se de tradiția imediat anterioară. Revenirile, spărgând plafonul literaturii „cu program fix”, vor fi spectaculoase; oricum, victoria asupra *spiritului primar agresiv* nu e nici odată definitivă. Ea trebuie mereu reînnoită.

Iată în mare, creionată aici, perioada tulbură a exploziei generației Labiș. O schiță de profil ar semnala nucleul preocupărilor comune. Generația Labiș, mănătată de mari idealuri, sigilată de aspirația spre puritate și-a conștientizat forța ideatică și artistică, rolul ei în creșterea literaturii

noastre, impactul asupra valorilor ce-i urmează. Solidari în intenție morală, componenții ei s-au angajat frenetic în marea lucrare comună, *recuperatoare* în primul rând. De fizionomie specifică prin formație intelectuală, cei ce alcătuiesc generația Labiș au avut un rost eroic. Generația Labiș apărea într-un „gol informațional”, fiind modelată de numeroasele interdicții ale epocii; numai că efectele au fost inverse. Strategia selectivității, văduvind, prin „croitorie literară”, fondul culturii române, a produs în cazul promoției Labiș o generație revendicativă, refractară, contactând neoficial și pe cont propriu marile experiențe literare anterioare. Fără meșteri și modele, generația Labiș a fost o *generație orfelină*, care a izbucnit febril, activată – cum am văzut – de motorul recuperărilor. Această misiune recuperatoare intra în conflict cu rigiditățile unui program literar uniformizator. Labiș a devenit *mitul moral* al generației, dispariția sa fiind ofranda anilor de reclusiune. Moartea lui a responsabilizat generația, dar nu trebuie înțeles de aici că cei înrolați generației ies din mantaua lui Labiș. „Plecarea lui dintre noi a fost ca un recul de armă” – va spune mai târziu Grigore Hagiu. Într-adevăr, „ereticul” Labiș, împreunând biografia și opera, reprezintă simbolul necesar unei generații și unui moment istoric. Prima conștiință poetică eliberată de dogmă (cf. Radu Cosașu) avea neșansa de a se fi ivit într-un climat lipsit de receptivitate. Labiș, fiind creatorul unei viziuni, a ieșit din condiția timpului istoric. Un tragic inadecvat epocii, cu aptitudini meditative de o neașteptată maturitate, Labiș a inaugurat o *nouă epocă de lirism*. Poezia lui, tributară negreșit vârstei, sparge canoanele momentului. Labiș, reamintim, apărea în condițiile întoarcerii poeziei spre reportajul versificat. Inconformismul la presiunea mediului, contagioasa naturalețe, puritatea nativă a celui pe care Călinescu îl considera, în 1958, un poet pe deplin exprimat, fac din Labiș liderul unei generații însetată de literatură adevărată. Testamentul Poeziei sale a fecundat literatura vremii, suplinind absența Poetului, cel care va introduce primul – într-un peisaj în care lirismul lipsea – tema morții, atrăgându-și desigur prompte reproșuri: un

destin curmat biograficește, care – înfruntând eroziunea timpului – a trecut în mitologie.

De la distanța pe care o avem azi, observăm că alterarea criteriilor estetice în prozastica poezie de odinioară nu putea duce decât la ruptură. Reacția generației '60 era una polemică, traducând un entuziasm mai puțin cenzurat critic, legat de euforia redescoperirii tradiției, obturată de dogmatism, dar exprimând foamea de poezie în vidul proletcultist. În timp, literatura instituționalizată atunci a suportat o severă triere, obținând chiar aprecieri inverse: ea a fost pentru unii o culme a literaturii noastre sau, pentru alții, o pată neagră a ei. Dar orice geneză e eroică și, pe acest fundal, daunele proletcultismului exclusivist trebuie examinate în rama epocii, controlată de o ideologie literară tiranică. A o pedepsi retroactiv, prin excomunicări și declarații violente, inevitabile și acestea, nu luminează acei ani tulburi.

În plus, nici literatura memorialistică care, în vremea din urmă, „se poartă” nu ajută întotdeauna intențiilor de reconstituire corectă a tablourilor de epocă; fresca epocii e prezentată sub o fațadă convenabilă, colorată de subiectivism, motivația fiind diversă. Epoca Labiș își așteaptă încă biograful. Oricum, generația '60 era la rândul ei așteptată și, cum observa unul dintre proeminenții critici ai generației (l-am numit pe Mircea Martin), programul ei inițial nu putea fi decât un program „negativ” (raportat la literatura strict contemporană), impunând un *moment de cezură*, frenetic pentru lucrarea de perspectivă. Generația Labiș era o generație ce înfrângea canoane și prejudecăți, apărând inocența ultragiată. Ea a forțat orizontul de așteptare, tocmai fiindcă era necesară.

Pentru noi, generația '60 – o generație care transportă legenda Labiș – e distinctă, chiar dacă termenul de generație e considerat o *ficțiune necesară* (cum se pronunța același Mircea Martin). A spune că „nimeni nu se poate socoti ca făcând parte din generația Labiș” (Pop Simion) înseamnă a deplasa voit chestiunea spre înfundăturile speculativismului. Într-adevăr, prin destin poetic, Labiș e al duratei, dar

circumscrierea epocii sale nu poate elimina congenerii, cei care prin scrisul lor au dus, o vreme, greul literaturii române. Resurecția lirismului, redescoperirea faptului mărunț (reacția literară prin voga personajului „sucit” la concepția tematologică) și entuziasta critică de susținere ce a însoțit această „renaștere”, sunt argumentele unei generații fecunde de ce și-a început marșul sub semnul lui Labiș. Contestatul criteriu generaționist adună laolaltă un buchet de personalități, încât ceea ce respingem aici este iluzia unei generații compacte, solidare, compusă doar din poeți. Evoluând în imprevizibile direcții și oferind ierarhii provizorii, promoția '60 nu poate fi anihilată prin discuții de cafeenea. Între obscurizare și propulsie adjectivală, reacții extreme ale celor care-și pierd controlul critic, generația Labiș și-a croit drum; negreșit, nu putem uita că, în fața timpului, scriitorul se apără singur și numai prin operă.

Generația Labiș a existat și a discuta despre începuturile ei înseamnă a interoga epoca. A ocoli pudic perioada, a o expune caricat ori confecționându-i un eroism spălat de toate păcatele înseamnă a ne priva în continuare de sintezele credibile de care avem nevoie. Proletcultismul trebuie examinat științific, pe masa de disecție. Generația Labiș ar fi tocmai *reacția polemică* la aceste condiții formative, refuzul lor lucrând coagulant, aliniind tinerii de atunci unei misiuni comune. Generația Labiș a izbucnit când scriitori importanți lipseau din atenția publică. Ea propunea un alt tip de literatură, fiind expresia unei vârste de mare tinerețe spirituală.

*

Aruncând o disciplinatoare lumină retrospectivă, istoria literară, cercetată în ramă generaționistă, obligă la *re-șezarea valorilor*. Primenirea generațiilor este o fatalitate biologică. Pornind la drum sub pecetea unor experiențe sociale comune, cu rol formator, competitorii literari vădesc, dincolo de marile ambiții, de diferențe și divergențe, o solidaritate de vârstă, respingând instinctiv omogenizarea și aplatizarea, eșuând în mimetism și indistinție. O generație